

Гордана Благојевић
Етнографски институт САНУ

Етнички стереотипи у Србији: Срби виђени очима савремених Грка*

Тема овог рада су представе које о Србима има грчка популација која живи у Србији. Истраживањем су обухваћене особе грчког порекла које су у Србију долазиле током друге половине 20. века, па све до данас (политичка емиграција после Другог светског рата, студенти, пословни људи, супружници који су ступили у брак са особом српске националности и сл.), као и Грци друге или треће генерације који су рођени у Србији. У раду се врши компарација стереотипа о Србима, које имају припадници грчке националне мањине (стално насељени у Србији) и Грци са привременим боравком у Србији.

У фокусу овог рада су етнички хетеростереотипи, испитани путем комплекса најчешћих вербалних асоцијација.¹ Пажњу сам посветила представама *о другом* у случају када је посматрач – припадник мањинске групе који посматра *већину* којом је окружен. У разматрање је узета грчка популација која живи у Србији. За истраживање сам изабрала ову групу, јер је до сада у науци пажња била посвећена стереотипима Срба о Грцима и Цинцарима.² Осим тога, Грци су добили статус националне мањине 2004. године, а до тада

Кључне речи:

етнички стереотипи,
Србија, стереотипи о
Србима, Грци, грчка
национална мањина

* Текст је настао као резултат рада на пројекту *Етницитет: савремени процеси у Србији, суседним земљама и дијаспори*, (број 147023), који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

¹ О етничким стереотипима види: часопис *Нова српска политичка мисао* VI (1999), 1-2, као и *Nova srpska politička misao, posebno izdanje: Etnički stereotipi*, Beograd 2002.

² О томе како су Срби видели Грке и Цинцаре види: Д. Ј. Поповић, *О Цинцарима, прилози питању постанка наше царшце*, Београд 1927; Д. Ј. Поповић, *О Цинцарима*, Београд 1937; Ђ. Петровић, *Цинцари у републици Србији*, Научни скупови САНУ, књ. LXXXIV, Одељење друштвених наука, књ. 19, Београд 1996; Lj. Gavrilović, *Kir Janja – stvarnost ili stereotip o Grcima*, Etnički stereotipi, Nova srpska politička misao, Beograd 2002; J. Ђорђевић-Јовановић, *Грци у Београду*, Скривене мањине на Балкану, Балканолошки институт, посебна издања 82, Београд 2004; С. Ристић, *Стереотип о Грцима у српском језику*, Гласник Етнографског института САНУ LIV, Београд 2006.

су представљали врсту *скривене мањине*.³ Дакле, један од циљева је да се сагледа обрнута перспектива, тј. како савремени Грци виде своје домаћине Србе.

Током 20. века Грци су се досељавали у Србију у неколико таласа. Миграције су биле појединачне и групне, условљене ратом и политичким околностима. Први талас је уследио након протеривања Грка из Турске, у периоду од 1913. до 1914. и од 1922. до 1923, а затим из Бугарске у периоду од 1918. до 1928. По завршетку Другог светског рата (1945-1949), око 90.000 Грка мигрирало је у Југославију и друге балканске државе.⁴ Од краја седамдесетих година 20. века Грци долазе на студије у Југославију. Њен распад и рат током деведесетих година 20. века утицали су на смањење прилива страних студената. Међутим, један број Грка је студирао у Србији и у том кризном периоду, а овде се школују и данас.⁵ Осим грчких студената, у Србији живе и Грци који су дошли из пословних разлога. Грчко пословно удружење у Србији основано је 2004. године и има 20 чланова оснивача. У Србији су 2007. године пословале 124 грчке фирме. Од тога, њих 38 улази у састав Удружења грчких фирми у Србији.⁶ Осим тога, један број грчких држављана доселио се у Србију јер је ступио у брак са особом српске националности.

Грци који су у Београд досељени крајем 20. века налазе се углавном у статусу привремено настањених. Према подацима из МУП-а Србије, у Србији је, 2003. године, боравило 597 Грка са привременим боравком (450 студената и 56 пословних људи). Према Ј. Ђорђевић-Јовановић, те исте године је свега 95 Грка имало статус стално настањених. То су потомци старих породица и емигранти из 1945-1949, који су поново стекли грчко држављанство.⁷ Пописом из 2002. године, у Београду је регистровано 255 Грка.⁸ Удружење Грка у Србији „Рига од Фере“ основано је 1996. године као наследник првобитног Удружења Грка у Београду, основаног 1922. године.⁹ Удружење

³ О појму *скривене мањине* види: Kristijan Promicer, *(Ne-)vidljivost skrivenih manjina na Balkanu. Neka teorijska zapazanja*, Скривене мањине на Балкану, Балканолошки институт САНУ, посебна издања 82, Београд 2004.

⁴ М. Haynes, *Theses on the Balkan War*, International Socialism Journal 83 (1995) Appendix 2: Forced Migrations in the 20th century Balkans.

⁵ Г. Благојевић, *Српске школе и настава српског језика у Грчкој у 20. веку*, Гласник Етнографског института САНУ LV (I) Београд 2007, 238.

⁶ Захваљујем се на податку председнику Удружења грчких фирми у Србији, господину Фотису Канелопулосу.

⁷ Ј. Ђорђевић-Јовановић, *н. д.*, 60: Према подацима Министарства за унутрашње послове Србије, 5. VIII 2003.

⁸ *Исто*, 161.

⁹ *Исто*, 162.

броји око 1.650 чланова.¹⁰ Од 2004. године, захваљујући раду овог Удружења и залагању његовог председника Јаниса Саваса, грчка заједница у Србији има статус националне мањине.

Српски Грци (они који су рођени у Србији) асимиловали су се већ у другој генерацији. Они углавном не говоре грчки језик. Гркиње су, уз ретке изузетке, приликом удаје прихватале мужевљево презиме. Дакле, у мешовитим браковима у којима је отац Србин, сви чланови породице имају српско презиме.

Рад је настао као резултат ауторових теренских истраживања, спроведених у периоду од априла до октобра 2007. године међу популацијом Грка у Београду и Новом Саду. Прикупљање материјала на терену обавила сам методама анкете и интервјуа, као и слободног разговора са учествовањем, приликом окупљања грчке заједнице у Београду. Анкету сам конципирала по угледу на П. Пипера и анкете коришћене за израду асоцијативних речника етнокултурних стереотипа.¹¹ Међутим, с обзиром на то да се овде ради о етнолошком истраживању, постоје разлике у односу на приступ који се користи у етнопсихолингвистици. Једна од њих је број информаната, који је у етнопсихолингвистичком приступу знатно већи. Друга је та да се од информаната траже вербализоване асоцијације на нивоу речи или синтагме. У овом истраживању ишло се на то да се расположива група људи што дубље и детаљније испита (нпр. реплике, тј. вербализоване асоцијације, понекад су целе, развијене реченице). Испитаници су написали најмање по пет асоцијација на речи *Србија*, *Србин*, *Српкиња*. Осим тога, дали су одговор на питање да ли се осећају различитим од Срба (у случају потврдног одговора навели су које су то разлике) и да ли Срби и Грци имају заједничке особине, и које. Истраживањем су обухваћене особе грчког порекла које су у Србију дошле током друге половине 20. века, па све до данас (25 испитаника оба пола), као и Грци друге (треће, четврте итд.) генерације који су рођени у Србији (25 испитаника оба пола). Нажалост, нисам успела да испитам већи број информаната. Један од разлога је страх: неки су отворено признали да се боје да учествују у таквој врсти истраживања.¹² Испитаници су већином високообразоване особе (са завршеним факултетом или студенти). Већина информатора рођених у Грчкој служи се српским језиком. Међутим,

¹⁰ Податак добијен од господина Јаниса Саваса, председника Удружења Грка у Србији „Рига од Фере“.

¹¹ П. Пипер, *Асоцијативни речници словенских језика и етнокултурни стереотипи*, Славистика VII, Београд 2003, 23.

¹² Захваљујем се председнику Удружења Грка у Србији – „Рига од Фере“, господину Јанису Савасу, као и господину Илији Спасојевићу, председнику грчке националне мањине, који су ме упутили на информанте. Свима који су учествовали у овом истраживању дугујем дубоку захвалност, јер без њихове сарадње не бих успела да изведем овај научни подухват.

интервјуисала сам их на грчком језику, а и упитник су попуњавали на грчком, на коме се прецизније и слободније изражавају.

Најчешћи асоцијати на реч **Србија** код испитаника рођених у Грчкој могу се сврстати у неколико категорија: *природа* (зеленило, природа, река, кошава), *храна* (шљива, малине, паприка, печење, месо), *осећања* (пријатељи, љубав, кућа, зезање, пријатељски односи, гостољубље, осећам се добро), *особине* (поносан народ, једноставност [коју су Грци изгубили], понос, лепе жене, пријатељски народ), *вероисповест* (православље, вера), *рат и политика* (рат, ратови, сиротиња, туга, несрећа, Милошевић, четници, најкраћи пут из Европе у Русију), *занимања* (студије, воз). Сличност у асоцијатима Грка рођених у Србији са асоцијатима Грка из Грчке састоји се у помињању: православља, пријатељских односа између Срба и Грка, лепих жена, природних лепота и добре хране. Разлика између асоцијата на реч *Србија* код испитаника рођених у Србији и Грка рођених у Грчкој јесте та што у првом случају нико не помиње рат ни политику, осим једног испитаника који је написао: *Србија је кућа на раскршћу Запада и Истока, територијално све мања*. Осим тога, у другој групи су чести следећи асоцијати: отаџбина, тробојка, домовина, мајка.

Код испитаника рођених у Грчкој, асоцијати на реч **Србин** могу се сврстати у неколико група: *физички изглед* (висок, добра физичка форма, издржљив), *вероисповест* (православан), *однос према храни и пићу* (воли да пијуца, воли да попије, сладокусац), *особине* (користољубив, лукав, поносан, рањив, инат, гостопримство, поштен, духовит, живог духа, гунђало, намучен, широке руке, уображен, искомплексиран, сноб, прича пуно, добар домаћин, весео и доброг расположења), *однос према жени и породици* (лош однос према женама, љубоморан, воли породицу, али воли и да „скокне“), *остало* (страх од промаје, узречица „братееее...“, лако учи грчки језик).

Код испитаника рођених у Србији, асоцијати на реч **Србин** могу се слично груписати. У групи *физички изглед*, поред наведених, помињу се и асоцијати: снажни људи, бркови. Затим, у групи *особине* постоје разлике; асоцијати су афирмативнији, тј. уопште се не помињу, на пример, лукавство, искомплексираност, користољубље, већ се наводе интелигенција, искреност итд. Наводим најчешће асоцијате из групе *особине*: тврдоглавост, тврдоглави, понос, искреност, лежерност, критичност, шарм, дух, храброст, духовитост, благост, анархија, Срби који су у свету постали познати по свом знању/интелигенцији, криминал, пријатељство са Грцима, љубав према човеку, слава. Код ових испитаника чести су асоцијати везани за *борбеност* (борбеност, борац за правду, борац у ратовима, војник, витез), *спорт* (клуб, Звезда, спорт), *вероисповест* (православац), *артефакте* (опанци, опанак, шубара), *географске појмове* (Београд, Опленец), *историју* (Карађорђе, поносни на историјску прошлост), *занимање* (паор, понеки је благи нерадник), *остало* (коњ).

Занимљиво је да испитаници помињу шубару, а не, на пример, шајкачу. Од новодошних Грка нико није поменуо спорт ни шљивовицу – тзв. српски бренд.

Код испитаника рођених у Грчкој, асоцијати на реч *Српкиња* могу се сврстати у следеће групе: *физички изглед* (висока, лепа, грациозна, мршава, плавуша, примамљива, лепо тело, лепа жена, лепота, лепо се облачи, сређује се, примамљива, очарава, чиста), *особине* (вредна, поштена, пргава, среброљубива, гостољубива, широке руке, радосна, посесивна, отворена, воли да *кафенише* сатима), *сујеверје* (кафа, хороскоп, гледање у шољу), *морал* (τσούλα¹³, брине се, пре свега, за себе – да се добро проведе).

Једна испитаница је направила разлику између два различита типа жене. За први тип су јој асоцијати били: депилација, козметички салон и фризер, док су за други тип били: пријатељица, неће те издати никад, увек су ту кад ти требају, слушају те кад причаш.

Код испитаника рођених у Србији, асоцијати на реч *Српкиња* могу се сврстати у следеће категорије: *физичке особине* (лепа, лепа жена, лепота, црнка, груди, кике), *особине* (сналажљива, храбра, некад прорачуната, љубав, поштење, тачност, радна жена, незадовољство, шарм, дух, немир, смерна, темпераментна, осећајна, ксенофилична), *породица* (мајка, добра мајка, деца, добра супруга и мајка, носилац породице), *вероисповест* (православка), *артефакти* (сукња, хаљина, хлеб), *остало* (коло, краљица, српски језик, путовања, излазак).

Уочљива разлика у асоцијатима је та што новодошли Грци везују појам *Српкиња* претежно за физичку лепоту, за жену слабијег морала која се бави сујеверјем, док „одомаћени Грци“, поред физичке лепоте, истичу моралност (добре супруге и мајке) и православље. Једна од могућих претпоставки је да је то услед тога што су новодошли Грци претежно контактирали са Српкињама само *ради провода*, без намере за оснивањем породице. Интересантно је да је код досељених Грка асоцијат за Српкињу – *плавуша*, а код рођених у Србији – *црнка*.

Појам *Србин* се код новодошних Грка везује за православље, тј. веру, а *Српкиња* – за гледање у шољу и хороскоп, тј. за сујеверје.

Испитаницима сам поставила питање да ли се осећају **различитим** од Срба и замолила их да наведу разлике уколико сматрају да оне постоје.

Можда изненађујуће, али истраживање је показало да се већина новодошних Грка у Србији осећа као у домовини, јер *оба народа доста личе*. Међутим, после те констатације, они ипак наводе одређене разлике. То је, на пример, изговор одређених сугласника (ч, ц, ш, ж, ђ, ћ). Потом, сматрају да су

¹³ Реч *τσούλα* (читај: цула) припада грчком сленгу, а у српском сленгу јој одговарају појмови *фуфица*, *курвица*.

Грци *средоземни народ*, па отуд и разлике у храни или у начину размишљања – посебно по питању интимних веза: *Грци су опуштенији*. Један испитаник је одговорио да се осећа *различит духом од Срба, али се у принципу уклопио у српски амбијент*. Разлика је и у томе што Срби нису схватили свој национални интерес. *Да се у Грчкој дешава нешто као на Косову, не би било мира ни пола сата. Срби не раде ништа. Да је један грчки манастир на Светој Гори изгорео као Хиландар, опет ни то не би прошло незапажено. Ка Светој Гори би похрлила гомила аутобуса*. Неки сматрају да су Срби незахвални: *многим људима сам материјално помогао, организовао летовања деци – нико ми од родитеља никад није рекао хвала*. Сматрају да су Срби ксенофобичнији од Грка. Спровела сам слично истраживање међу српским мигрантима у Грчкој¹⁴ и интересантно је да српски испитаници у Грчкој сматрају да су Грци ксенофобичнији од Срба. У оба случаја, испитивана популација налази се у положају странца.

Испитаници који су рођени у Србији углавном се не осећају различитим од Срба. Ипак, постоје неке разлике, а то су: *бузуки, поезија, узо, поглед на свет, суптилност, наслеђе, историја, већа одговорност према грађанским дужностима је главна разлика, породица и православље код Грка у правом смислу те речи, а људска топлина и душа код Грка тако изражена*.

Најчешће се као **заједничка особина** наводи православна вера. Осим тога, испитаници наводе следеће особине заједничке за Србе и Грке: *мисле да су најбољи на свету, лако су ентузијастички а зато се лако и разочарају; воле да политизују, да кафенишу; оба народа су весела, отвореног срца; да не радимо – да се веселимо; волимо породицу, славља; поштовање према старијим људима; исти начин забављања; исте изреке; добра јака исхрана, гурманлук; обичаји, навике, гостопримљиви*.

Испитаници рођени у Србији сматрају да Срби и Грци имају доста сличности, а најчешће помињу православље (*имају заједничке особине на основу припадности православљу, вера, православље, најбоље рећи православна браћа, вероисповест, хришћанство*). Остале заједничке особине, према њиховом уверењу, јесу: *безглавост, тврдоглавост, склоност ка хедонизму, воле да се веселе, сличног су менталитета, пријатељи су, слобода, љубав према ближњем, помоћ људима, традиција, породица, песма, музика, смисао за песму и игру, темперамент, духовитост, обичаји и култура који су дошли из Грчке, хедонизам и, пре свега, добар апетит, јела, физичка лепота људи, емотивност, смисао за трговину*.

Ово истраживање је показало да сви испитаници имају уверење да народи имају одређене особине. Међутим, испитаници су често наглашавали да се ипак не може све генерализовати и да увек постоје изузеци.

¹⁴ Види: Г. Благојевић, *Срби у Грчкој у 20. веку: трансформација идентитета*, Београд 2007. [докторска дисертација која се налази у библиотеци Одељења за Етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду].

Упадљиво је идентификовање са Србима, посебно на основу православља и *сличног менталитета*. Постоји изненађујуће велики број афирмативних асоцијата. На то је можда утицао фактор добре прихваћености у земљи пријема. Наиме, испитаници кажу да су се *добро уклопили*. Међутим, један грчки студент стоматологије, који у Београду живи десет година, на питање да ли је задовољан животом у Србији одговорио је: *Зар ти ја личим на мазохисту?*

Gordana Blagojević

Ethnic Stereotypes: How the Contemporary Greeks See the Serbs

The subject of this paper is an image a Greek population living in Serbia has about the Serbs. The research covered persons of a Greek origin who came to Serbia during the second half of the 20th century until the present day (political emigration after the WW II, students, businessmen, spouses who married persons of Serbian nationality etc). The paper discusses factors influencing the stereotype formation, and compares the stereotypes about the Serbs held by the members of the Greek national minority (with a permanent residence in Serbia) and the Greeks with a temporary residence.

Key words:

ethnic stereotypes, the Serbs, Serbia, stereotypes on the Serbs, Greeks, the Greek national minority